

PAPER DETAILS

TITLE: OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUS VE YÜKSELİS DÖNEMİ'NDE ANADO-LU'DA MOGOL
ALGISI

AUTHORS: H Ahmet ÖZDEMİR

PAGES: 21-35

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184252>

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİ'NDE ANADOLU'DA MOĞOL ALGISI

H. Ahmet ÖZDEMİR

Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi

Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Kuşkusuz Moğol istilâlarından en çok etkilenenlerin başında İslâm âlemi ve bu dünyanın o dönemlerde en güçlü temsilcisi olan Türkler gelmektedir. Gerek diğer milletlerden Müslümanların gerekse Türklerin Moğollarla ilk teması bireysel anlamda gerçekleşmiştir. Moğollara bireysel hizmet veren bu görevlilerin yüksek mevki ve makamları işgal etmeleri, dönemin kendine özel şartları gereği yadırganacak bir durum değildir. Onlar birer askeri veya sivil bürokrat olarak, hattâ bilimsel ve kültürel anlamda Cengiz'in ve hanedan üyelerinin muhteşem imparatorluklarını kurmalarına fazlasıyla katkıda bulunmuşlardır.¹ Sivil ve askeri bürokrat olarak hizmete alınan, bilimsel ve kültürel anlamda katkı sağlayan Müslümanların Moğollara yakınlaşmasında Cengiz'in başka dinlere mensup insanlara karşı tarafsız bir tutum izlemeye çalışmasının etkili olduğu söylenebilir.²

Moğollarla temas kuran ikinci grup, genellikle tüccarlardan oluşmaktadır. Çünkü Cengiz Han (1206-1227) sahip olduğu toprakları güven içinde ticaret yapılabilecek hale getirmiş, bu uğurda neredeyse bütün önlemleri almıştı. Üstelik tüccar kesiminin sık uğramadığı Moğollarla ticaret çok kârlı idi.³

Devlet düzeyindeki Moğol Müslüman ve Moğol Türk yakınlaşması ise önce karşılıklı elçilik heyetleri ile birbirini yoklama, sonra da çatışma şeklinde gerçekleşmiştir.⁴ Hârizmşâhların tedbirsiz ve düşüncesiz hareketleri sonucu, zaten İslâm dünyasına doğru yürümeyi hedeflediğine dair bir çok delil bulunabilecek Cengiz, batı seferini başlatmıştır. Cengiz'in bu seferi, İslâm âlemi ve Türklük dünyası için büyük bir kıyım ve yıkım hareketine dönüşmüştür.⁵ Bütün abartılarına rağmen tarihçilerin Cengiz'i ve bu sefer esnasındaki savaş ve barış stratejilerini, medeniyet ve kültür tahripkârlığını, insan unsuruna karşı acımasız, her türlü kuraldan azade

¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Sa'd b. Muhammed Huzeyfe Musfir el-Ğâmidî, *Sukûtu'd-devleti'l-'Abbâsiyye*, Beyrut 1401/1981, s. 109-123.

² Cengiz'in Müslümanlara nasıl saygılı bir tutum izlediğine dair bir örnek ve değerlendirme için bk. Alâeddîn Atâ Melik Cüveynî, 681/1282, *Târîh-i Cihângüşây*, çev. Mürsel Öztürk, I-III, Ankara 1988, I, 135.

³ Cüveynî, I, 135; Reşîdüddîn b. Fazlullah el-Vezîr b. İmâdüddeve Ebü'l-Hayr Muvaffikuddevle et-Tabîb, 718/1318, *Câmi'u't-tevârîh*, I-II, nşr. Behmen Kerîmî, ys. ts, I, 342.

⁴ Konu hakkında bk. İbrahim Kafesoğlu, *Hârezmşâhlar Devleti Tarihi*, Ankara 1984; H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilâsı*, İstanbul 2005, s. 125-134.

⁵ Özdemir, s. 135-177.

bir tutum ve davranış izlemesini yerden yere vurmalarında eleştirilecek bir yön bulmak güçtür.⁶

Yorumcular ise Moğolların katliam, yağma, tecavüz ve esir alma gibi eylemleri bilinçli yaptıklarını söylemektedirler. Cengiz Han insanlığın felaketlerinden birisi olarak kabul edilmiştir. O, terörist bir yönetim anlayış ve teşkilatlanmasıyla katliamı metotlu bir kurum haline getirmiştir. Buna rağmen zalimliği daha ziyade içinde bulunduğu ortamın sertliğinden gelmekte olabilir. Bu bir çeşit tabii vahşet sayılabilir. Moğol işgalcinin kitle halindeki katliamları, bir savaş sistemine ait olup zamanında boyun eğmeyen ve bilhassa boyun eğdikten sonra ayaklanan yerleşik halka karşı göçebenin bir silahı olarak değerlendirilmelidir.⁷

Yorumlar bir yana, ortada tarihi gerçekler vardır ve bu gerçekler, Moğolların İslam âlemini ve Türklük dünyasını alt üst ettiğini, insanların kitleler halinde katliama tabi tutulduğunu, iktisadi hayatın çöktüğünü, zorunlu göç hareketlerinin vuku bulduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı araştırmacılara göre, Moğol imparatorluğu sona erdikten sonra, hâkim olduğu bölgelerde kurulan yeni devletler meşruiyetlerini yıkılan imparatorlukta temellendirerek, kendilerini onun yerine geçen siyasi yapılar olarak tanımlamışlardır. Ancak söz konusu siyasi teşekküller döneminde yazılan tarihi eserler, mensup oldukları yapıyı ön plana çıkarırken, zamanla Moğol karşıtı bir tavır da sergilemeye başlarlar. Önce Çin ve Rusya'da görülen bu tavır, milliyetçilik hareketlerinin baş gösterdiği sonraki yüzyıllarda yaygınlaşır. Erken Osmanlı tarih yazımında Cengiz Hanedanına karşı bir tavır olmamasına rağmen, daha sonraki yüzyıllarda ve Cumhuriyet devrinde Rusya'dakine benzer bir tutumun geliştiği gözlenir. Fakat bu tutum yaygınlaşmamıştır.⁸

Türkiye'de Moğol tarihi incelemelerinde en çok ön plana çıkarılan konu onların Türklüğüdür. Nitekim bu mesele hâlâ taze ve günceldir.⁹ Elbette Cengiz ve Moğollar gerçekten bu millete mensup iseler, onları Türk tarihinden söküp atmaya veya Türk milletlerinin maddi manevi hayatına türlü sebeplerle ağır darbe

⁶ İzzeddin Ebü'l-Hasan b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, 630/1232, nşr. Muhammed Yûsuf ed-Dukâk, I-XI, Beyrut 1424/2003, X, 410.

İbnü'l-Esîr, gelecek nesillerin yazılanlara inanıp inanmayacaklarından kuşku duymakta fakat bütün yazdıklarının sadece gerçeği yansıttığını sözlerine eklemektedir. Tarihçinin Moğol istilâsı ve Moğollar hakkındaki kanaatlerini takip etmek için eserinin son cildinin neredeyse 2/3'lik kısmını kapsayan geniş anlatımlarına bakmak yeterlidir.

⁷ Meselâ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu, Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul 1993, s. 242-243.

⁸ İsenbike Togan, "Çinggis Han ve Moğollar", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, VIII, 235-255, Ankara 2002, VIII, 235-236.

⁹ Meselâ bk. Yılmaz Öztuna, "Türklerle Moğolların İrk ve Dil Birliği Yoktur.", *Türkiye Gazetesi*, Yıl: 42, sy. 14593, 26.02.2011. Yazar bu konuyu "meslek hayatında en çok muhatap olduğu sorulardan bin" olarak nitelemektedir.

indirmiş bu hükümdarla, onun Hülâgû gibi torunlarını Türk tarihine kazandırmaya çalışmak doğru değildir.¹⁰ Konu hakkında tarihçiler kesin çizgilerle iki gruba ayrılmış gözükmemektedir. Bir grup meseleyi Moğolların, Türk olmadıkları halde kendilerini Türkistan'a ve Türk soyuna aitmiş gibi gösterme çabası olarak niteler. Bunlar, Moğolların Türk olmadığına ilişkin görüşlerini Türkçe ve Moğolcadaki orman hayvanlarının isimlerinin, sayıların ve akrabalık ifade eden kelimelerin birbirinden farklı olmasıyla ispatlama yolunu tercih etmişlerdir. Zamanla ve Türk Moğol ilişkilerinin yoğunlaşmasıyla benzeşmeler ortaya çıkmıştır. Nitekim sonraki dönemde bozkır hayvanlarına ait isimlere dair Türkçe ve Moğolcada bazı benzerlikler gözlemlenmektedir.¹¹ Zaten antropologlar da Türklerle Moğolları kaba çizgilerle iki ayrı ırk olarak nitelemektedirler.¹² Öteki grupsa Moğolların Türklerin akrabası olduklarını iddia eder, hattâ içlerinden bazıları Cengiz'in aynı ırka mensup iki milleti tek bayrak altında birleştirme başarısı göstermiş tarihi bir kahraman olarak benimsenmesini ve önemsenmesini ister.¹³

Bu tartışmada belki de iki grubun anlaştığı tek konu, bazı Moğolların Türkleştiği, bazı Türklerin Moğollaştığı noktasıdır.¹⁴ Zira Moğolların İslam dünyası içindeki durumu, hâkim oldukları ve devlet kurdıkları diğer topraklardakinden farklı gelişmiştir. Onlar, İslam diyarlarında zamanla hem İslamiyeti kabul etmişler, hem de yerleşerek Türkçe konuşmaya başlamışlardır.¹⁵ Kaldı ki meseleyi bugünkü milliyet anlayışıyla çözmek neredeyse mümkün değildir. Bir zamanlar boy ve topluluk halinde yaşayanları birbirinden ayırt etmek çok zordur. Üstelik Moğol adı, bir siyasi birliği temsil etmek üzere ancak XII. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır.¹⁶ Moğolların, önce tabiiyetlerine aldıkları Uygurlar, daha sonra istihdam ettikleri ve kaynaştıkları Türk unsurlar vasıtasıyla Türk devlet teşkilatını büyük oranda benimsemeleri, Türk destanlarını kendilerine uyarlamaları, meseleyi daha girift hale getirmiştir. Bozkır kültürünün her iki milleti, hem Türkleri hem de Moğolları

¹⁰ Nihad Sami Banarlı, *Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul 2004, s. 221-222.

¹¹ Geniş bilgi için bk. Ahmet Temir, "Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (DTCFD)*, c. XIII, sy. 1/2 (Mart-Haziran 1955), s. 1-25, Ankara 1955, s. 19-20.

¹² Bilgi için bk. İbrahim Kafesoğlu, "Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, c. V (1953), s. 105-136; Cihat Cihan, "Türkler ile Moğolların Irki Münasebetleri", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, VIII, 278-286, Ankara 2002.

¹³ Bunların başında Zeki Velidi Togan gelmektedir. Görüş ve değerlendirmeleri için bk. Zeki Velidi Togan, *Moğollar, Cengiz ve Türkler*, İstanbul 1941.

¹⁴ Bunu en net biçimde ifade eden tarihçi Temir'dir. Bk. Ahmet Temir, "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, VIII, 256-264, Ankara 2002, VIII, 256.

¹⁵ İsenbike Togan, VIII, 238.

¹⁶ a.mlf., VIII, 242.

etkilediği ve bu sebeple devlet gelenek, teşkilat ve müesseseleri açısından benzeşmelerin olağan karşılanması gerektiği tezi de ortada durmaktadır.¹⁷

İşte tam bu noktada Osmanlı tarihçilerinin meseleyi nasıl algıladıklarına daha yakından bakmak yararlı olabilir. Meselâ Osmanlı Devri tarihçilerinden Lütfi Paşa¹⁸ Osmanlı Devleti'nden bahsetmeye başlamadan evvel, eserine ilginç bir değerlendirmeye giriş yapmaktadır. Paşa'ya göre, artık tarihe mal olmuş padişahların her birisinin biyografileri ve icraatları, adaletleri, zulüm ve cevirleri, Din-i İslam'a bağlılıkları ve dindarlıkları, Allah'a olan itikatları farklı farklıdır. Hz. Muhammed'in dünya değiştirmesinden ve Dört Büyük Halife'nin vefatından ve hilafetlerinin kesilmesinden sonra nihayet Osmanlılar gibi akideleri pak Sünni müslümanlar, güzel ahlak sahibi, geçmiş sultanların kanunuyla ve hakanların namı kaidesiyle süslenmiş taç ve tahta layık kimseler gelmiştir. Osmanlı sultanları, şer-i şerif süsünü kuşanmış, Hz. Peygamberin sünnetiyle donanmış, gaza anında her biri destan sahibi bir Rüstem olup yeryüzünü inkârcılardan temizlemeye koyulmuşlardır.¹⁹

Lütfi Paşa, bu girişin ardından Osmanlı Devleti'nin kimin varisi olduğu konusuna açıklık getirmeye çalışmaktadır. Paşa'ya göre Selçuklu hanedanının da akideleri paktır. Bütün tarihçilerin ittifakıyla Selçuklular, Osmanlıların selefi ve rehberidir.²⁰ Hâlbuki Osmanlılardan ve Selçuklulardan önceki bütün saltanat ve iktidar sahiplerinin birtakım ayıpları ve kusurları vardır. Nitekim Gaznelilerin, Hârizmşâhların ve Salgurluların çoğu sultanları, başlarındaki meşru yönetime isyan etmiş ve böylece iktidara gelmişlerdir. Paşa'nın diliyle bunlar "küfran-ı ni'met"dirler.²¹

Lütfi Paşa, burada sözü yeniden Osmanlı sultanlarına getirmekte ve inanç yönünden herhangi bir eksiklikle suçlanamayacaklarını belirttiği bu hanedan mensuplarının "küfran-ı ni'met" olmadıklarını ayrıca vurgulamaktadır. Osmanlılar "küfran-ı ni'met" olmaktan son derece kaçınıp sakınmışlardır. Hattâ o, Osman Gazi'nin beyliğini ilan edecek güce ulaştığında Selçukluların günün hâkimi oluşlarına saygısından böyle bir girişimde bulunmadığına dair tarihi haberlere dikkat çekmektedir.²²

SÜİFD / 30

İlerleyen satırlarda Paşa, Selçukluların tarih sahnesinden nasıl silindiklerini anlatırken Moğolların (İlhanlılar) rolüne temas etmektedir. Önce, Osman Gazi'nin

¹⁷ Ahmet Temir, "Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı", *Türk Dünyası El Kitabı'ndan Ayrı Basım*, s. 910-925, Ankara 1975, s. 910, 911, 912, 914.

¹⁸ Lütfi Paşa b. Abdülmuin Abdülhay, 970/1563, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, nşr. Âlî Bey, İstanbul 1341, s. 5.

¹⁹ a.mlf., s. 4-5.

²⁰ Yukarıda geçtiği gibi dünyanın değişik bölgelerindeki yönetimlerin, meşruiyetlerini Moğollardan alma eğilimine karşı Osmanlılar kendilerini Selçukluların meşru varisi görmüşlerdir.

²¹ a.mlf., s. 5.

²² a.mlf., a.y.

beyliğini ilan ederken Selçukluların hukukunu, hatırını gözettiğine ve onlara rağmen beylik iddiasında bulunmamaya özen gösterdiğine dair çeşitli kaynaklardaki bilgileri harmanlamaktadır. Arkasından Selçuklulara karşı “küfran-ı ni'met” olmaktan sakındıkları için Allah'ın Osmanlıların ömürlerine, mallarına ve mülklerine bereket verdiğini ve vermeye devam ettiğini dile getirmektedir.²³

Paşa'nın gözünde Osman Gazi, Hz. Peygamber'in (sa) haber verdiği her yüzyıl başında gönderilecek yenileyicilerden (müceddid) birisidir. Zira onun beyliğini ilan ettiği zamanda (H. 700. yılbaşı) Cengiz Hanedanı ortaya çıkıp Müslümanları öyle zayıflatmıştır ki anlatılması mümkün değildir. Hattâ tarihlerde kaydedildiğine göre Cengiz'in ortaya çıkışından Osman Gazi'nin beyliğini ilanına kadar “ka-fır” Moğollar her iklimde Müslümanlara galip gelmişlerdir.²⁴

Bundan sonrasında Lütü Paşa, bazı hâdiselere yer vermektedir. O, Moğolların Anadolu topraklarında yaptıklarını anlatırken sansürlü bir dil kullanmakta, işgal ve istilânın sosyal boyutlarına ve Müslüman halk nezdinde ne denli güçlükler doğurduğuna olanca açıklığıyla yer vermektedir.

Moğollar, şehirlerde, kasabalarda ve köylerde, mescitlere mukabil puthaneler, yollarda yüksek yerler ve oyuklar üzerine putlar dikip tapıyorlardı. Bu kadarla yetinseler yine iyi, bir yerde konakladıklarında ziyafet istiyorlar, gideceklerinde ulak talep ediyorlardı. Öyle yüksek rütbeli değil alt rütbeli bir Moğol bile bir köyde konakladığında türlü nimetler yedikten sonra tek başına yatmaya razı olmazdı. “Sevici” ve güzel kadın kız isterdi. Müslüman halk, çaresiz ve istemeye istemeye şehirlerde, kasabalarda ve köylerde “sevici” ve “pazar” kadınlar bulunduruyordu. Ve köylerde dul kadınları arz ederlerdi. Moğol, hangisini beğense onu alırdı. Müslümanların halleri bu mihnetle geçerdi. İşte böyle bir yüzyıl başında Allah, Osmanlılara saltanatı nasip etmiştir.²⁵

Paşa, ilerleyen dönemde Yıldırım Bayezid'in hükümdarlığı sırasında (1389-1402) ortaya çıkan Timur (1368-1405) gailisine ayrıca değinir. Çağataylılarla Timur'un, Müslümanlara ve Osmanlı'ya vurduğu darbenin vasedilemez derecede büyük olduğunu belirtir.²⁶

Görüldüğü gibi Lütü Paşa, Moğollara karşı çıkan Osmanlı tarihçilerinin başında gelmektedir. Fakat bu Moğol muhalifliği, sadece onların yaptıkları haksızlık ve zulümlere karşıdır. Nitekim o bir Moğol (İlhanlı) hükümdarı olmasına rağmen Gazan Han'a (1271-1304) karşı değildir. Onu çok önemli bir sima olarak anmak-

²³ a.mlf., s. 6.

²⁴ a.mlf., a.y.

²⁵ a.mlf., s. 6-7.

²⁶ a.mlf., s. 10-11.

ta sakınca görmemiş, İslam'a ve Müslümanlara yaptığı hizmetleri övmeyi adeta bir görev saymıştır.²⁷

Daha çok yalın bir anlatım tarzı²⁸ benimseyen Lütü Paşa'nın Moğollar hakkındaki yorumunu vurgulamak için özenle seçtiği kelime "kâfir"dir. Çünkü baştan beri bütün söylediğini, Osmanlıların da Selçuklular gibi pak ve temiz bir inançla birlikte, o inancın gereğini yapmaya dayandığı için bu kelime neredeyse tek başına tarihçinin söylemek istediklerini özetleyen bir terime dönüşmüştür.

Paşa'nın Osmanlıların meşruiyetlerini Moğollara değil, kendileri gibi pak itikada ve aynı etnik kökene sahip Selçuklulara bağladığı da bütün netliğiyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı tarihçiliğinin en büyük temsilcilerinden olan Lütü Paşa'nın Moğollara karşı bir tavır içinde olduğu söylenebilir. Fakat bu karşı çıkış, bizzat Moğollara değil, inançlarına ve icraatlarıdır.

Lütü Paşa'nın dilinde küfran-ı ni'met terimi, tabi olduğu meşru idareye isyan ederek hâkimiyeti ele geçiren ve devletleşenlerin durumunu niteleyen bir özellik göstermektedir. O, böylesi devletleri pek muteber saymamakta ve bunları birbiri ardınca sıralamaktadır. Ama onun gözünde Osmanlı devleti, böyle bir hataya düşmemiş, küfran-ı ni'met olmaktan uzak bir siyasi oluşumdur. Osmanlılar, Selçukluların tarih sahnesinden çekilişinden sonra devletleşmeye dikkat etmişlerdir.²⁹ Kısacası, onlar meşruiyetlerini Selçuklu idaresinden ve içinde doğdukları şartların onları başa geçmeye ve devletleşmeye sevk etmesinden almaktadırlar.

Lütü Paşa, Moğollara karşı objektif tutumunu Timur-Yıldırım Bayezid çarpışmasında hassasiyetle korumuştur. Hattâ çok sade bir dille, yoruma pek az yer vererek anlattıklarından Yıldırım Bayezid'i acelelikle, etrafındakilerin sözünü dinlememekle suçladığı bile çıkarılabilir.³⁰

Osmanlı Moğol ilişkilerinde ikinci ve daha derin kınılma noktası Yıldırım Bayezid-Timur çatışması dolayısıyla yaşanmıştır. Üstelik Bayezid tarafından süratli bir şekilde genişleyen devlet çok daha hızlı bir şekilde çökmüş, Osmanlı Devleti'ne tabi kılınan Anadolu beylikleri yeniden canlanmıştı. Böylece Anadolu'da birlik ve düzen bozulmuş, Bayezid'in oğulları ülkenin geri kalan kısmı için birbiriyle mücadeleye koyulmuş, Timur'un hâkimiyeti altına girmişlerdi. Bu arada Yıldırım Bayezid'in Anadolu ve Rumeli'de İslam devlet anlayışı çerçevesinde merkezî bir devlet kurma gayesi en büyük darbeyi yemişti. Onun zamanında devlet, Batı Avrupa'dan Orta Asya'ya, Mısır'dan Altın Orda sahasına kadar uzanan bölgede milletlerarası siyasetin başlıca odak noktasını oluşturmuştu. Fakat bu yeni merkezî

²⁷ a.mlf., s. 11.

²⁸ Lütü Paşa'nın tarihçiliği ve tarihçilik anlayışıyla ilgili bk. Kayhan Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Ankara 2001, s. 54-91.

²⁹ Paşa'nın tabiriyle "beylenmiştir."

³⁰ a.mlf., s. 55-58.

devlet çok uzun ömürlü olmamış, Timur'un vurduğu ağır darbeye Osmanlı Devleti Anadolu'da hemen hemen I. Murad devri (1362-1389) başlarındaki sınırlarına çekilmişti. Fetret Devri (1402-1413) adıyla anılan bu dönem, I. Mehmed devrinde (1413-1421) sona erdirilebilmişti. Zor dönemin aşılmasında ve devletin yeniden toparlanmasında, bütünlüğünü koruyan Rumeli toprakları etkili olmuştu.³¹

Dolayısıyla belki de Osmanlı tarihçilerinin Moğollar hakkındaki kanaatlerini araştırırken sebep ve sonuçlarıyla Ankara Savaşı (1402) ile Fetret Devri olarak adlandırılan tarihi devreye bilhassa dikkat etmek faydalı olabilir.

Osmanlı devrinin diğer önemli tarihçilerinden Oruç Bey'in³² Moğollar karşısındaki tavrı da, Lütfi Paşa'dan geri kalmaz. O, Cengiz Han'ın vefatından söz ederken "fi'n-nâri ve fi's-sakar" gibi cehenneme gitmesini dileyen beddualara yer verir. Cengiz Han evladının memleketleri tutup dünyayı karıştırdıklarını da yine burada zikreder.³³

Fakat Oruç Bey, Timur'la Yıldırım Bayezid'in karşılaşmalarını ve daha sonra galip hükümdarın esir sultana yaptıklarını tamamen objektif ölçüler içinde anlatır. Hattâ Timur'u över. İyi niyetle hareket ettiğine yer verir. Yıldırım Bayezid'i de sözünü esirgememekle, acelecilikle ve biraz dikkatlice incelenirse siyaset takip etmemekle suçlar.³⁴

Neşri³⁵, Timur Yıldırım Bayezid çatışmasında tarafsız bir anlatım tarzını yeğler. Fakat iyi incelendiğinde Yıldırım Bayezid'i bazen etrafındakilerin sözünü dinlediği, bazen dinlemediği için hata yapmakla itham ettiği anlaşılır. Yine Bayezid Han'ın acelecilik ve kurnazlık yapılarak asıl niyetini gizlemesi gereken yerde sözünü sakınmamak gibi özelliklerinin üstü örtülü biçimde tenkit edildiği söylenebilir.³⁶

Timur konusundaki tarafsız hükümlerine onun askerinin ayak bastığı yeri harabeye çevirdiğine, Osmanlı topraklarını eski beylerine paylaştırdığına, bunların olumsuzluklarına ayrıca değinir.³⁷

Neşri'nin yine tam bir tarafsızlıkla Moğol zulümlerine yer verdiği görülür. O, Moğolların İran'a hâkim olduklarını ve bu yüzden âlemde huzur kalmadığını belirtir. Alâeddin Keykubad zamanında sadece Anadolu'da emniyet ve huzur bulunduğu temas eden Neşri, Moğollardan "Tatar-ı gaddar" şeklinde söz eder.

³¹ Halil İnalcık, "Bayezid I", *DA*, V, 232.

³² Oruç b. Adil, 908/1502, *Oruç Beğ Tarihi (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım)*, nşr. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.

³³ Oruç Bey, s. 3.

³⁴ a.mlf., s. 40-42.

³⁵ Mehmed Neşri, 927/1520, *Cihannüma [Osmanlı tarihi (687-890/1288-1485)]* (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım), nşr. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

³⁶ Neşri, s. 155-164.

³⁷ a.mlf., s. 163.

Ve o, Türkiye Selçuklu Devleti'nin inkırazı ile birlikte yöneticilerin Moğolların "taht-ı tasarrufunda ve hükmünde makhur ve mağlûb olduklarını" ekler.³⁸ Ayrıca Osmanlı tarihinde büyük önemi olan Ertuğrul Gazi'nin Moğollara karşı savaşan Selçuklulara yardım etmesine değinir.³⁹

Osmanlı tarihçilerinin, o günlerin tarih yazıcılığına uygun olarak kısıtlı yorumlarla Moğollar hakkında olumsuz kanaatler sergilemesi, bazı araştırmacılar tarafından kısmen kapalı veya tarafsız bir Moğol karşıtlığı olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰ Fakat Moğollara bizzat muhatap olan Osmanlı sultanının, devletin Moğol algısına dair ipuçları veren diplomatik sınırları zorlayıcı üslubu gerçekten dikkat çekicidir. O, Timur'a hitap ederken "ey kelb-i 'ukûr Timur ki, Tekfûr-ı la'înden eşedd kâfîrsin" der. Ardından Timur'un antlaşmaları bozduğunu, haksız yere kan döktüğünü ve Müslümanların ırzına saldırdığını belirtir.⁴¹

Acaba istilâya uğrayan Anadolu halkı ve bilhassa Türkler, işgalci Moğollara karşı ne gibi duygular besliyorlardı? Bazı Osmanlı müverrihlerinin Türklerle Moğolları, aynı soydan gösteren rivayetleri karşısında⁴² duygularında bir değişim olmuş, kendilerine bütün çektiirdiklerine rağmen Moğolları soydaş kabul etmişler midir? Herhalde mümkün değildir. Zira Moğol zulmünün boyutlarını bütün cepheleriyle ortaya koymaya çalışan tarihi eserlerdeki kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, üzerinde yaşadıkları toprakları maddi açıdan sömürüp tüketen⁴³, halkın moralini çökerten bu düşman güce duyulan nefret çok yoğun olmalıydı.

Buna dair bazı ipuçları Anadolu edebiyat ürünleri arasında yer almıştır. Meselâ "Türk dili ile yazılan ilk Osmanlı tarihinin"⁴⁴ müellifi Ahmedî Moğolları hiç de iyi anmaz. O, Halîfelîğin ortadan kaldırılışını, Cengiz Han'ın ortaya çıkışını ve Moğol Hakanları tarihini başlık yaptığı bölümde⁴⁵ şöyle der:

³⁸ a.mlf., s. 21.

³⁹ a.mlf., s. 32-33.

⁴⁰ İsenbike Togan, VIII, 236.

⁴¹ Gelibolulu Mustafa Âlî, 1008/1600, *Künhü'l-Ahbâr* I-IV, C. I, s. 82-84. Geniş bilgi için bk. Abdurrahman Daş, "Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 141-168, Konya 2004, s. 157.

⁴² Meselâ bk. Neşri (s. 31), geçmiş tarihi eserlerde Oğuz, Türk, Moğol ve Rûm-i 'Ulâ'nın Nuh Peygamberin oğullarından Yafes'in evlatları olduğuna kayıt düşüldüğünü belirterek bu akrabalığa işaret eder. Aynı müellif bir başka yerde (s. 6) biraz daha ayrıntıya girerek arada atladığı isme yer verir. Oğuz, Türk ve Moğol, Nuh Peygamberin oğlu Yafes'in oğlu Bulcas'ın evlatlarıdır. Yani bu üç büyük atanın babası Bulcas'tır. Bu bilgiler ışığında Oğuz, Türk ve Moğol boyları amca çocukları olmaktadır. Durumun Osmanlı tarihlerinde genellikle böylece yer aldığına dair bir değerlendirme için bk. Cezmi Karasu, "Osmanlı Vekâyinamelerindeki Soykütükleri Hakkında Notlar", *Türkler*, I-XXI, ed. Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, IX, 89-99, Ankara 2002.

⁴³ Geniş bilgi için bk. İlhan Erdem, "İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", *DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXIV, sy. 38, s. 1-10, Ankara 2005.

⁴⁴ Konu hakkında bk. Banarlı, s. 238-242.

⁴⁵ *Zıkr-ı İnkırâz-ı Hilâfet ve Hurûc-ı Çingiz Hân ve Tevârih-i Mülûk-ı Moğol*.

Yog-ıdı Hakdan olarda ters ü bâk
Kıldılar İrânı ser-tâ-ser helâk
Âl-i Selçûk u Oguzı sürdiler
Ucdan uca illerini urdılar
Pâdişâh-ıdı _anlara Çingiz Hân
Kâfir-ıdı ol velîkin kâr-dân
Bezmdede âyîn nedür bilür-ıdı
Rezmde hîle nedür kılur-ıdı
Saltanatdı _irte gıce endîşesi
Hem riyâset hem kiyâset pîşesi
Zâlim ü bed-sîret ü hûn-hâr-ıdı
Hîle-engîz-ıdı vü bed-kâr-ıdı
Kanda irdilerse gâret itdiler
Halka çoh dürlü hasâret itdiler
İtdiler halka olar bî-had kahr
Komadılar yihmaduhil-ile şehir
Her diyâra k'ugradılar yıhdılar
N'ireye kim irdilerse yahdılar
İtdiler evvel Semerkandı harâb
Kıldılar Hârezmi dahı hem yebâb
Pes Horâsân u Irâka geldiler
İl ü şehir anda ne kim var aldılar
Âkıbet kasd itdiler Bagdâda hem
Aldılar anı dahı ehl-i sitem
Mu'tasım ol fitnede oldı helâk
Kim-durur k'anı yile virmez bu hâk
Böyle-durur kim didüm ahvâl-i dehr
Mihr yoh hergiz velî çoh anda kahr
Kendüzini fikr idüben dirdi ol
İlleri oğlanlarına virdi ol
Oğlunuñ biri Çagâtâ Hân-ıdı
Biri dahı Berke Türk sultân-ıdı
Biri Kopçak-ıdı sorarsañ be-nâm
Virdi bu illeri anlara temâm

Kâfir-i bî-rahm-ıdı Çingîz Hân
Lâkin oldu devleti böyle ayân
Virdi İrânı Hülâgûya temâm
Uydılar nâ-çâr aña hâs u âm⁴⁶

Bir münasebetle bu beyitlere dikkat çeken Nihad Sâmî Banarlı, ardından “Şark, hele Türk-İslam kaynaklarında bu kadar acı bir lisân, Cengiz ve oğulları ile Timurlenk’ten başkaları için çok nâdir kullanılmıştır.” hükmünü verir.⁴⁷

Banarlı’nın tespit ettiği üzere Hülagu ve Timurlenk gibi Moğol istilâcılarının İslam dünyasında ve bu arada Anadolu’daki Türk vicdanında bıraktıkları akisler pek de müspet değildir.

Orta Asya Türkleri, belki asırlarca Cengiz ve Timur hanedanının hâkimiyeti altında yaşadıklarından zamanla Moğolları benimsemiş olabilirler. Zira Moğol kültürü ve mizacı Türk kültüründe erimiş, halkta Cengiz’i ve mirasçılarını Türk destan kahramanlarıyla birleştiren bir eğilim belirmiştir. Buna karşılık önemli bir bölümü, Moğol istilasından kaçarak Anadolu’ya göçen Türk-Oğuz kitleleri arasında Moğollar hiç de hayırla yâd edilmemektedir. Anadolu Türkleri Moğolları affetmemişler, onların zulûmlerini tarihlere, tezkirelere, şiirlere, fıkra ve hikâyelere işleyerek zamanımıza kadar yaşatmışlardır.⁴⁸

Tarihi eserlerde yer alan bazı kayıtlara göre Ankara Savaşı’ndan sonra Timur, dönüşü esnasında uğradığı Anadolu topraklarında adeta terör estirmiştir. Hiç kimse yanına yaklaşıp, yaklaşanlar bu cüretlerinin bedelini canlarıyla ödemişlerdir. Halktan yakaladıklarına mal vermesi veya yerini göstermesi için işkence yapmıştır. Mal vereni bile öldürmüştür. Hattâ bir şehir ahalisi erkek çocuklarının eline Kur’an nüshaları verip bu masumlar ve mukaddes kitap hürmetine bağışlanmak istemişler fakat zavallı çocuklarla kendilerini gönderen büyükleri hep birlikte Timur’un emriyle atlara çığnetilmişlerdir.⁴⁹ Onun bu konudaki siyasetini en iyi ifade eden sözü şu olsa gerektir: “Bizim anamız ağlayacağına varsın onların anası ağlasın.”⁵⁰

Timur’un sebep olduğu göç hareketi, Cengiz ve haleflerinin sebep olduğu göç hareketliliğinden aşağı değildir. Zira Anadolu’da yaşayan etnik unsurların neredeyse tamamı, bu bela selinin önünden Rumeli’ne kaçmıştı. Bu bakımdan

⁴⁶ Taceddin İbrahim b. Hızır Ahmedî, 815/1413, *İskendernâme’den Seçmeler*, nşr. Yaşar Akdoğan, Ankara 1988, 6467-6485. beyitler. Beyitlerdeki değişiklikleri görmek ve karşılaştırmak için ayrıca bk. Banarlı, s. 225.

⁴⁷ Banarlı, a.y.

⁴⁸ a.mlf., s. 227-228.

⁴⁹ Anonim *Tevârîh-i Al-i Osman*, F. Giese Neşri, nşr. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 47.

⁵⁰ Anonim, s. 48.

Rumeli'deki etnik yapı zenginliğinin Timur'un zorlamasıyla gerçekleştiğini belirten tarihi haberlerin iyi değerlendirilmesi yararlı olacaktır.⁵¹

Moğol karşıtlığının en yoğun görüldüğü edebi örneklerin halk edebiyatında bulunduğu söylenebilir. Anadolu'da Moğol zulümleri yadırganmış ve inceden inceye eleştirilmiş, hattâ alay konusu yapılmıştır. O kadar ki, halk muhayyilesi aynı dönemde yaşamaları imkânsız iki şahsı bir araya getirmiş ve içlerinden birisine diğerine karşı doğrudan doğruya söyleyemediği şeyleri söyletmeye çalışmıştır.

Nasreddin Hoca ile Timur çağdaş değildirler. Hoca, muhtemelen ilk Moğol istilaları devrinde yaşamış olmalıdır. Timur ise Anadolu topraklarına çok sonraları gelmiştir. Ama halk bu iki kahramanı aynı dönemde yaşatmıştır.⁵² Belki bir çeşit önceki dönemlerde yapılanları dahi Timur'a mal ederek anlatma tarzı geliştirilmiştir.⁵³ Türk halkı Cengiz Han hakkında Al-i Cengiz sözünü tevriyeli kullanarak ve bundan Ali Cengiz oyunu deyimini bularak ağır bir hüküm verirken⁵⁴, Timur'un icraatlarını Cengizilerin icraatları ile tabi metbu ilişkisine bağlamayı tercih etmiştir.

Cengiz hanedanı ile Timur arasında kurulan tabi-metbu ilişkisine şu fıkrayı örnek vermek mümkündür. Hoca, bir gün Timur'un adamına "Hangi mezheptensin?" diye sorar. Adam "Timur mezhebindenim." diye cevap verince, etraftan "Sor bakalım Hoca, bu mezhebin peygamberi kimdir?" şeklinde hınzır bir destek gelir. Hoca, sormaya lüzum görmeden bizzat yanıtlar: "Bir mezhepte imamı Timurlenk olanın peygamberi de elbette Cengiz olur."⁵⁵

Yine Timurlenk, bir gün Hoca'ya der ki, "Abbasi halifelerinin her birinin adı sonunda Allah'ın adı var. Kimine Abdullah, kimine Muktedi Biemrillah, kimine de Muktedir Billah deniyor. Bu lakaplar Tatar Hanları için de adet olsa acaba bana hangi ad yarasırdı?" Hocanın buna verdiği cevap Türkiye Türklüğünün Timurlenk hakkındaki kanaatini yansıtır: "Neüzü Billah."⁵⁶

Araştırmacılar, bu fıkraları zehir gibi keskin bulurlar ve zulme uğrayan halkın intikamını bu yolla aldığına inanırlar. Fakat Timur'la Nasreddin Hoca arasında

⁵¹ a.e., s. 48-49.

⁵² Anlatı, espri ve ana fikri geleceğe taşıyabilmek için fıkralarda genelde zamanı belirsizleştirmek ve yaymak usulü güdülmüştür. Bu durum Nasreddin Hoca fıkraları için de geçerlidir. Fıkralarda zaman konusu için bk. Dursun Yıldırım, "Fıkra Türü", *Türk Dünyası El Kitabı*, s. 332-340, Ankara 1992, s. 336.

⁵³ Hoca'nın yaşadığı söylenen zamandan çok daha öncelere ait fıkraların Hoca'ya mal edilmesi konusu için bk. Hasan Özdemir, "Nasreddin Hoca'yla İlgili İki Latife Mecmuası ve Bazı Latifelerin Eskiliği Üzerine", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ahmet Aytaç, Ankara 1990, s. 287-302. Hattâ, Hoca'dan sonra ortaya çıkan fıkralar da yine Hoca'ya mal edilmiştir. Geniş bilgi için bk. Nail Tan, "Günümüzde Yaratılan Nasreddin Hoca Fıkraları", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ahmet Aytaç, Ankara 1990, s. 331-341.

⁵⁴ Banarlı, s. 228.

⁵⁵ a.mlf., a.y.

⁵⁶ a.mlf., s. 229.

geçmişçesine anlatılan şu meşhur fıkranın, incelemeler sonunda gerçekte XIV. yüzyıl şair ve tarihçilerinden Ahmedî'ye ait olduğu anlaşılmıştır.⁵⁷

Ahmedî, Amasya'da Timurlenk'e bir kaside takdim eder. Kasidesiyle birlikte sözü, sohbeti de Timur'un hoşuna gider. Böylece hükümdarla şair dost olurlar. Bir gün hamamda birlikte otururlarken, hükümdar kendisine eşlik etmekte olan adamlarına paha biçmesini ister. Şair bunların her birine kendince bir kıymet takdir eder. Timur, bunu da beğenir ve bu kez kendisine bir değer biçmesini emreder. Bunun üzerine şair ona seksen akçe edeceğini söyler. Timur yalnız belindeki futanın (peştamal, izar) o kadar tuttuğunu söyleyip insafsız bir paha biçtiğini belirtince Ahmedî, zaten o futanın fiyatını takdir ettiğini, kendisinin bir pul etmeyeceğini çekinmeden dile getirir. Timur bu espriden çok hoşlanmış, uzun süre güldükten sonra Ahmedî'ye oradaki bütün altın ve gümüş hamam takımlarını hediye etmiştir.⁵⁸ Onun Moğol zulümlerini, sadece Timur'un yüzüne söylemediğine, eserlerinde de zikrettiğine yukarıda değinilmişti.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde yazılmış tarihi eserlerde, Moğol istilasının canlı tasvirlerine rastlanır. Dönemin tarihçileri, doğrudan doğruya Moğol karşıtlığı yerine sade, yalın ve düz bir anlatımı yeğlemişler, yorumlarını kısıtlı ifadelerle takdim etmeye çalışmışlardır. Fakat iyi incelendiğinde o kısıtlı yorumlar içinde zulüm ve tahribata özellikle vurgu yaptıkları görülür. Halk edebiyatında ise daha net bir Moğol karşıtlığına rastlandığı söylenebilir. Şüphesiz yeni ve çok daha kapsamlı araştırmalar daha net sonuçlar alınmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça:

Ahmedî, Taceddin İbrahim b. Hızır, 815/1413, *İskendernâme'den Seçmeler*, nşr. Yaşar Akdoğan, Ankara 1988.

Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, nşr. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Atik, Kayhan, Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman, Ankara 2001.

Banarlı, Nihad Sâmî, *Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul 2004.

Cezmi Karasu, "Osmanlı Vekâynamelerindeki Soykütükleri Hakkında Notlar", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, IX, s. 89-99, Ankara 2002.

⁵⁷ a.mlf., a.y.

⁵⁸ İsamüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Taşköprizade, 968/1561, *eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâ'id-Devleti'l-Osmâniyye*, nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul 1985, s. 49. Bu fıkranın Nasreddin Hoca'ya mal edilmiş halini görmek için bk. *Letâ'if-i Hoca Nasreddin*, İstanbul r. 1325/h. 1327/m. 1909, s. 76-77.

Cihan, Cihat, "Türkler ile Moğolların Irki Münasebetleri", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, VIII, s. 278-286, Ankara 2002.

Cüveynî, Alâeddîn Atâ Melik, 681/1282, *Târîh-i Cihângüşây*, çev. Mürsel Öztürk, I-III, Ankara 1988.

Daş, Abdurrahman, "Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 141-168, Konya 2004.

Erdem, İlhan, "İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", *DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXIV, sy. 38, s. 1-10, Ankara 2005.

el-Ğâmidî, Sa'd b. Muhammed Huzeyfe Musfir, *Sukûtu'd-devleti'l-'Abbâsiyye*, Beyrut 1401/1981.

Grousset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu, Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul 1993.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasan b. Ali b. Muhammed, 630/1232, nşr. Muhammed Yusuf ed-Dukak, I-XI, Beyrut 1424/2003.

Kafesoğlu, İbrahim, *Hârezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1984.

_____, "Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, c. V, s. 105-136, 1953.

Letâ'ifi Hoca Nasreddin, İstanbul r. 1325/h. 1327/m. 1909.

Lütfi Paşa b. Abdülmuin Abdülhay, 970/1563, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, nşr. Âlî Bey, İstanbul 1341.

Mehmed Neşri, 927/1520, *Cihannüma* [Osmanlı tarihi (687-890/1288-1485)] (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım), nşr. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

Oruç b. Adil, 908?/1502?, *Oruç Beğ Tarihi* (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım), nşr. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.

Özdemir, H. Ahmet, *Moğol İstilâsı*, İstanbul 2005.

Özdemir, Hasan, "Nasreddin Hoca'yla İlgili İki Latife Mecmuası ve Bazı Latifelerin Eskiliği Üzerine", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ahmet Aytaç, s. 287-302, Ankara 1990.

Öztuna, Yılmaz, "Türklerle Moğolların İrk ve Dil Birliği Yoktur.", *Türkiye Gazetesi*, Yıl: 42, sy. 14593, 26.02.2011.

Reşîdüddîn b. Fazlullah el-Vezîr b. İmâdüddeve Ebü'l-Hayr Muvaffikuddeve et-Tabîb, 718/1318, *Câmi'u't-tevârîh*, I-II, nşr. Behmen Kerîmî, ys. ts.

Tan, Nail, "Günümüzde Yaratılan Nasreddin Hoca Fıkraları", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ahmet Aytaç, s. 331-341, Ankara 1990.

Taşköprizade, İsamüddin Ebü'l-Hayr Ahmed, 968/1561, *eş-Şakâ'iku'n-nu'mânîyye fî 'ulemâ'id-Devleti'l-Osmâniyye*, nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul 1985.

Temir, Ahmet, "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, VIII, s. 256-264, Ankara 2002.

_____, "Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (DTCFD)*, c. XIII, sy. 1/2 (Mart Haziran 1955), s. 1-25, Ankara 1955.

_____, "Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı", *Türk Dünyası El Kitabı'ndan Ayrı Basım*, s. 910-925, Ankara 1975.

Togan, İsenbike, "Çinggis Han ve Moğollar", *Türkler*, I-XXI, ed. H. Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, VIII, s. 235-255, Ankara 2002.

Togan, Zeki Velidi, *Moğollar, Cengiz ve Türkler*, İstanbul 1941.

Yıldırım, Dursun, "Fıkra Türü", *Türk Dünyası El Kitabı*, s. 332-340, Ankara 1992.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİNDE ANADOLU'DA MOĞOL ALGISI

Moğol istilâlarından en çok etkilenenlerin başında İslam âlemi ve Türklük dünyası gelmektedir. İlerleyen dönemde Moğolların hâkim olduğu bölgelerde kurulan devletler, onların mirasçısı olduklarını öne sürerek meşruiyetlerini Moğollardan aldıklarını iddia ederken Osmanlı Devleti kendisini Selçukluların varisi saymış ve meşruiyetini bu yönde temellendirmiştir. Devletin Yıldırım Bayezid-Timur çarpışması sebebiyle girdiği bunalımlı Fetret Dönemi ise Moğol karşıtlığını tımandırmıştır. Halk, Moğol zulümlerini tarihlere, tezkirelere, şiirlere, fıkra ve hikâyelere işleyerek zamanımıza kadar yaşatmıştır. Moğol karşıtlığının en yoğun görüldüğü edebi örneklerin halk edebiyatında bulunduğu söylenebilir. Bu makale kuruluş ve yükseliş dönemi tarihçileri ile bazı devlet adamlarının ve halkın Moğol algısına ilişkin tespitler ve değerlendirmeler içermektedir.

Anahtar kelimeler: Moğol istilâsı, Türkler, Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid, Timur.

تصور المغول في الأناضول في العهدين التأسيسي والتقدمي للدولة العثمانية

كان العالم الإسلامي ولاسيما الأتراك أكثر تضررا من جراء الغزوات المغولية وكان الأتراك في ذلك العهد أعظم قوة بين المسلمين. وبمرور الزمان أن بعض الدول قد أنشئت في المناطق التي تسيطر عليها المغول، و ادعت أنها من ورثتهم لإثبات شرعيتها، بينما مؤسسو الدولة العثمانية يعتبرون أنفسهم من ورثة السلاجقة التركية خاصة، وأسندوا شرعيتهم إليها. بعدما جرى بين بايزيد الأول وتيمور من الاصطدام وبعد أن دخلت الدولة العثمانية إلى عهد الفترة أو الانفكاك، تزايدت المعارضة والمكافحة في وجه المغول تزايدا شديدا. وسجل الشعب الأناضولي فضائع المغول في كتب التواريخ والشعر والقصائد والحكايات والقصص، وعاش كل ما أحس به الناس تجاه المغول من حقد وكراهية وغضب في الضمير العام في هذه المنتجات الأدبية حتى يومنا هذا. و يمكن القول إن معظم الأمثلة الأدبية للمعارضة والمكافحة الشديدة ضد المغول مشهودة في الأدب الشعبي. وهذا المقال يحتوي على بعض الملاحظات والتقييمات بتصورات المؤرخين العثمانيين ورجال الدولة والشعب الأناضولي للمغول وغزوهم للدمار في العهدين التأسيسي والتقدمي للدولة العثمانية مع النتائج الأخرى التي توصلت إليها.

الكلمات والمواد الرئيسية: الغزو المغولي، الأتراك، الدولة العثمانية، بايزيد الأول، تيمور.

MONGOLIAN PERCEPTION AT ANATOLIA IN THE OTTOMAN STATE'S ESTABLISHMENT AND RISE PERIODS

Turkish-Islamic world were influenced by the Mongol invasion. Then, some states established in areas dominated by Mongols, that they claimed their legitimacy by suggesting that they are heir to Mongols. However, the Ottoman Empire counted itself the heir to the Seljuqs and claimed to have received his legitimacy from them. Ottoman State, due to collision of Bayezid-Tamerlane entered the Period of Interregnum or Triumvirate (1402-1413), and this situation has increased the contrast of the Mongols in Anatolia. People presented to the next generations the Mongol persecutions by saving them in the history books, tazkirahs, poems, anecdotes or funny jokes and stories until the present day. The literary examples of anti-Mongolian, is located in the folk literature mostly. In this article, we want to deal with some determinations and assessments about the perception of anti-Mongolian saved by some Ottoman historians and statesmen and Anatolian people in Turkish literary at the period of establishment and rise.

Keywords: Mongol Invasion, Turks, Ottoman State, Bayezid I, Tamerlane.

